

Afrika mozgásban

(*Előszó. Romano Prodi*) Hogyan látja a könyvet az *Európai Bizottság 1999–2004* közötti elnöke, olasz akadémikus, közgazdász, politikus?

Szerinte ez a könyv lehetővé teszi, hogy egészében és kiegyensúlyozott módon ismerjük meg az afrikai kontinentet, „a változó világ potenciális főszereplőjét”. Értékes az a pontosság, amellyel a szerzők a feltörekvő új afrikai középosztályról és az új vállalkozói rétegről írnak, ezzel együtt azokról az egyenlőtlenségekről, amelyek jellemzik a mai afrikai társadalmat, melyben a százezer legtehetősebb személy kezében összpontosul „egész Afrika gazdagságának mintegy 60%-a”. Ez az egyenlőtlenség az afrikai társadalom „nagy részének sebezhetőségét” is jelzi, akár a természeti csapások, akár az ember által okozott pusztítások eredményeképpen, amely jelenségek tovább mélyítik a szegénységet, az iskolázatlanságot, az egészségügy hiányosságait. És a jövőbeni fejlődést illetően a kilátások egyáltalán nem biztatóak, hiszen az államok közötti gazdasági együttműködés, a közös piacok és a megfelelő infrastruktúra hiánya egyaránt akadályokat jelentenek a földrész minden irányú fejlődése előtt. Viszont szinte érthetetlen és már-már megmosolyogtató egyetlen jelenség: Afrikában a mobiltelefonok használata ugyanolyan gyorsan terjed, mint bárhol a világban.

Az Afrikán belüli kereskedelem roppant gyenge, csakúgy, mint ahogyan kevés súlylyal esnek latba, összafrikai szinten, a vállalkozások. Ugyancsak összafrikai szinten súlyos veszélyeket jelent a demográfiai helyzet (magas születési szám), valamint az állandósuló fegyveres konfliktusok, még ha ez utóbbiak megmaradnak is a nemzetállamok határain belül – ellentétben a terrorizmussal, ami már túllépi ezeket a határokat.

Európa ugyan legnagyobb segítője Afrikának, „de nem képes kidolgozni egy, annak jövőjét célzó politikát. Ugyanakkor ez nem afrikai probléma, hanem a mi tehetetlenségünk, hogy képtelenek vagyunk az idők szavát megérteni.”

Ezek után nézzük fejezetekre lebontva, hogyan folytatódik a könyv!

(*Bevezető*) Az Afrikára vonatkozó ismereteink elégtelenek, és közhelyekre épülnek – innen már a szerzők beszélnek. Ennek a könyvnek az a célja, hogy ezeket a hiányosságokat és közhelyeket megszüntesse, árnyaltabb, differenciáltabb képet adjon a kontinensről. A ma elterjedt két típusú Afrika-kép az „afropesszimizmus” és az „afroeuifória”. Találó, szellemes, mindenképpen reális fogalmak. A szerzők azt szeretnék elérni, hogy ez a könyv „afrorealista” legyen. Pontosabban: „fő célkitűzései a következők: hozzájárulni bizonyos közhelyek megszüntetéséhez, különösen olyanokéhoz, melyek szerint Afrika alulfejlettségre ítéltetett; bemutatni a megtett haladást; vitát nyitni ez utóbbi fenntarthatóságáról; jelezni az új, felemelkedő Afrikára váró kihívásokat.” Kifogásolják még, hogy a manapság megjelenő művek elsősorban a múltra koncentrálnak, a függetlenségi harcokra, az AIDS-re, a nemzetközi pénzüntézetek által kikényszerített strukturális változtatásokra stb.

De mi van ma?

Az igazság az, hogy Afrika mozog, fejlődik, a 21. század eleje óta észrevehető dinamizmust mutat fel, szorosabb kapcsolatokra törekszik a globalizáción belül, és ma már a nemzetközi közösség is érdeklődik iránta. A mű forrásai részben az OECD-től, részben személyes – afrikai és nemzetközi – találkozókból, egyéb emberi kapcsolatokból, már sikeres vállalkozások és vállalkozók tapasztalataiból erednek.

(1. fejezet) Afrikában az utóbbi évtizedekben változott meg szignifikáns módon a gazdaság, a politika és társadalom – és jó irányban. Ami a nemzetközi befektetéseket illeti, a földrész ugyanúgy felfutó piacnak számít, mint Oroszország, India, Brazília, Kína és Dél-Afrika. A szegénység mindenütt visszaszorulóban van, miközben egy jól élő „középosztály” lép fel, amely már fogyasztani is akar. A kultúra területén a nigériai *Nollywood*, azaz a nigériai filmipar már betört a világ filmiparába (az itt készült filmek művészi értéke már más lapra tartozik, csakúgy, mint a francia nyelvű filmek és színházi előadások! *Kun T.*). Minden fejlődés ellenére, különösen a nyugatiak számára, még mindig az afropesszimizmus és az afroszkepticizmus az uralkodó fogalmak. Másként, azaz biztatóbbnak látják a helyzetet a magánbefektetők a következő három esztendőre.

Néhány adat: 2004–2012 között a gazdaság növekedése átlagosan 5,4% volt, magasabb, mint az OECD-országoké. 2012-ben 6,6%-os volt a növekedés, a világ gazdasági növekedésének a duplája. Népesség tekintetében csak Ázsia előzi meg. Több száz etnikum lakja megosztva, a gyarmatosítók által kijelölt határokon átlépve. Több mint kétezer nyelvet és dialektust beszélnek, ezek nagy része afrikai eredetű. Néhány ország a vásárlóerőt tekintve közép vagy felső szinten helyezkedik el, míg másik részük a közép vagy alsó, illetve a legalsó szinten. Vannak államok, amelyek az 1980–90-es években magas gazdasági mutatókkal rendelkeztek – ma sereghajtók! Jelentősen nőtt a nyersanyagkivétel, hála a gyorsan fejlődő országok – például Kína – ilyen irányú igényeinek. Hatalmasat ugrott az Afrikába irányuló közvetlen befektetések százalékos aránya, nagyban csökkent a széndioxid-kibocsátás mértéke. Az afrikai emigránsok egy része a volt gyarmatosítóik országába megy. És talán senki sem említi, hogy az afrikai országok, különösen a Szaharától délre fekvő országok, migránsainak nagy része nem Európába vándorol, hanem más afrikai országba. „Az afrikai diaszpóra kb. fele Afrikában él” – állapítják meg a szerzők. Az is igaz, hogy sok afrikai országban – főleg a kisebbekben – a képzett munkaerőnek mintegy 1/3-a emigrál, úgy, hogy bizonyos szakmákban a külföldön élő afrikaiak száma meghaladja az otthon maradottakét.

Afrikának ma egymilliárdnyi lakója van, és számuk egyre nő. A legnépesebb Nigéria, majd jóval lemaradva mögötte Egyiptom, Etiópia, a Kongói Demokratikus Köztársaság és Dél-Afrika következnek. ENSZ-előrejelzések alapján 2050-ben Afrikának 1,8 milliárd lakosa lesz. Az afrikai lakosság számának megértéséhez vissza kell nyúlni történelméhez: rabszolgakereskedelem, gyarmatosítás, járványok sújtották, a „demográfiai átmenet” lassú elindulásának mindezek okai voltak. Ma viszont Afrikának van a világ „legfiatalabb népessége”.

A jövő alakulását nagymértékben befolyásolja az urbanizáció: ugyancsak az ENSZ egyik, ezzel a kérdéssel foglalkozó osztályának becslése szerint Afrika rendelkezik a világ legmagasabb urbanizációs rátájával: évente a városokban lakók száma 3,4%-kal nő, ami azt jelenti, hogy az elkövetkező negyven esztendőben a városokban élők száma meg fog háromszorozódni. Ma, nem teljesen megbízható adatok szerint a kontinensen 49, egymilliónál több lakost számláló város van, de Kairó, Lagos, Kinshasa már ma több mint 10 millió lelket számlál. A városlakók számának növekedése természetesen kihat a foglalkozási körökre: nő az üzemi, gyári és a szolgáltatóipari szektorokban foglalkoztatottak száma, ezzel egy időben a mezőgazdaság termelékenysége. Az urbanizáció tehát „pozitív szerepet játszik az afrikai gazdasági fejlődésben”, ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy sok afrikai országban „a városok nem termelik, hanem fogyasztják a gazdagságot”, és ezt a gazdagságot, illetve profitot csak egy szűk, elit réteg tudja megszerezni magának.

(2. fejezet) A függetlenség kivívása utáni évtized Afrikában a tartós fejlődés időszaka volt, ezt azután az 1970-es – 1980-as évek végén gazdasági visszaesés követte, ami több okra vezethető vissza. Ezek között szerepelnek a kontinensen kívül és az azon belüli negatív tényezők. Az előbbieket között kell említeni a kőolaj ingadozó árát, a magas kamatokat, a fejlett országok által gyakorolt protekcionizmust, míg az utóbbiakhoz tartoznak a politikai bizonytalanság és elnyomás, túlzott és hatástalan állami beavatkozások, erős eladósodás. A kormányok a rosszabbodó életkörülmények láttán pénzügyi segítséget kértek nemzetközi intézményektől, amelyek cserébe – többek között – a gazdaság strukturális átalakulását követelték. Az 1990-es évek közepe után – azaz a hidegháború elmúltával – kezdtek csak el „félve” fejlődni az afrikai országok, de nem egyforma mértékben az egész kontinensen. A 2009-es világválság utáni időszakban, ideértve az ún. „arab tavaszt” is, egyes afrikai országokban ugyan normalizálódott a helyzet, a munkanélküliség azonban nagyon magas, „a politikai átmenet lassú és ellentmondásos”. A rövid távú előrejelzések derűlátóak a fejlődést illetően, de ez nem mentes a világgazdaságban végbemenő esetleges negatív folyamatok Afrikát is érintő következményeitől, bár ma még ugyan a kontinens természeti kincsei iránti kereslet állandóan nő. Megint kérdéses azonban az, hogy – egyrészt – a ma tapasztalható fejlődés fenntartható-e, és – másrészt – hatással lesz-e a szegénység csökkentésére, ugyanis azokban az országokban, amelyek nagy nyereségre tesznek szert a kőolajexportból, az emberi tényezőkre (oktatás, egészségügy, alapvető szolgáltatások...) ugyanis keveset fordítanak. A tapasztalat azt mutatja, hogy a „gazdasági növekedés nem jár együtt automatikusan a szegénység jelentős csökkenésével”: ennek okai pedig a rossz kormányzás és a bizonytalan politikai helyzet, vagyis az egyik legnagyobb kihívás ezeknek az ellentéteknek a kiküszöbölése, az emberek életének jobbá tétele, a szegénység csökkentése. Néhány országban ez sikerült is, részben a strukturális reformok végrehajtásának következtében.

Az új és jobb kormányzás eredményeképpen 2002-ben létrejött az *Afrikai Unió*, amelynek keretében fontosakká váltak a *Regionális gazdasági közösségek*, de javult a közvagyon kezelése és a lakosságnak nyújtott szolgáltatások minősége. Egyre inkább odafigyelnek a nem kormányzati szervezetek kritikáira, felügyeleti munkájára. A sajtószabadságot szinte minden állam biztosítja, ennek következtében például rengeteg televíziós magántársaság jött létre. Szokatlannak tűnhet a szerzők megállapítása: „Ma egy olyan történelmi időszakban találjuk magunkat, melyben a demokrácia egyetemesen elfogadott kormányzati forma Afrikában.” Ez a demokratizálódási folyamat azonban nem minden afrikai országban egyenletes és folyamatos. Kritikus a helyzet Afrika szarvában, ahol több mint két évtized óta polgárháború és klánok közötti harcok dúlnak, másutt terrorizmus terjedt el. Az 1990-es években megjelent új afrikai politikai elit négy kiemelkedő egyénisége, *Nelson Mandela*, *Joaquim Alberto Chissano* (Mozambik elnöke 1986–2005), *Festus Gontebanye Mogae* (Botswana elnöke 1998–2008), *Pedro de Verona Rodrigues Pires* (Zöld-foki Köztársaság elnöke 2001–2010) sikeresen változtattak országuk addigi politikáján.

Visszatérve a szegénység problémájához, azt kell mondani, egy nigériai üzletember véleményére támaszkodva, hogy „az új vezetői nemzedék legfontosabb hátrahagyandó örökségének annak kell lennie, hogy Afrikát virágzó kontinenssé tegyék.” És, legalábbis a szerzők szerint, ez a külföldön tanult új generáció valóban igyekszik új szemléletet vinni tevékenységébe, és sokan gondolják azt, hogy a fejlődés motorjának az afrikai magánszektornak kell lennie, amely ugyan kétségtelenül a profitra épül, de amelynek megoldásokat kell találnia Afrika pénzügyi és társadalmi problémáira is. A 2000-es években el is indult egy lassú folyamat, melynek során a szegényebb családok jövedelme kezdett emelkedni, és a középosztályba küzdötték fel magukat, igaz, ezzel egy időben az addig

a felsőbb jövedelmű rétegekhez tartozó családok a középosztályba sodródtak. Maguk az afrikai kormányok is kezdik belátni, hogy támogatni kell a vállalkozói szellemet és a befektetéseket, és azok fenntartásához hatékonyabb oktatás, egészségügy és szociális haló biztosítása kell. Külön kiemelik a szerzők az információs és kommunikációs technológiák elterjedésének pozitív eredményeit a gazdaság fejlődésében, így például a mobiltelefon szektor önmagában kb. 3,5 millió teljes idejű munkahelyet teremtett, az információs technológiák pedig a kormányzatok működésének átláthatóságát is növelték; sajnos, e technológiák anyagi vonzata Afrikában ma még sokszorosa az északi földrészének, ami nagyon lassítja e technológiák gyors és olcsó elterjedését.

(3. fejezet) A fentiekben elemzett haladás és fejlődés ellenére Afrika még ma is a legszegényebb kontinens. A szegénység foka országok között, és egy országon belül is nagyon eltérő. Az ENSZ nyolc célt tűzött ki a 21. századi Afrika lakosai életminőségének javítására, melyek a következők: 1./ megszüntetni a legszélösebb szegénységet és az éhezést; 2./ általánossá tenni az alapfokú oktatást; 3./ megvalósítani a nemek közötti egyenlőséget; 4./ csökkenteni a gyermekhalandóságot; 5./ csökkenteni a szülésben meghaló anyák számát; 6./ leküzdeni az AIDS-t, a maláriát és más betegségeket; 7./ biztosítani a természeti környezet tisztaságát; 8./ fejleszteni a globális partnerséget pl. olyan országokkal, amelyeknek nincsenek tengeri kijáratai, kapcsolatfelvétel gyógyszergyárakkal, hogy olcsón juthassanak az afrikaiak gyógyszerekhez, együttműködés a magánszektorral, hozzáférhetővé tenni az új technológiákat stb.

Miért Afrika még ma is a legszegényebb kontinens? Sokan a növekedés több évtizedes hiányának tudják ezt be; ez azonban nem elégséges magyarázat. Az igazi ok az, hogy még a fenntartott fejlődés sem szüntette meg a szegénységet, ugyanis abból a legszegényebb rétegek nem részesültek, tehát javítani kell a jövedelmek szétosztásán. Sok kutató azonban vitatja az okokat, melyeket valójában nehéz teljes pontossággal és biztonsággal kideríteni a különböző statisztikai elemző módszerek miatt. Így szóba jöhetnek az adott gazdaság nyitottsága a külföld felé, az adatok hiánya a gyarmatosítást megelőző és a gyarmatosítás alatti időszakokban, az etnikumok közötti konfliktusok, a szoros állami beavatkozások, az ipar fejlesztése a mezőgazdaság kárára, az intézmények nem megfelelő működése, a gazdaság diverzifikációjának hiánya/elégtelensége, a politikai centralizáció gyengesége stb. Végül, a szegénység fő okát a „növekedés stagnálásában” látják a szerzők, de ez sem magyarázza, hogy az utóbbi évek gyorsan növekvő gazdasága sem volt képes megszüntetni a szegénységet.

Felmerül a kérdés: „Mit mondhatunk a jövedelmek szétosztásáról Afrikában? Sajnos, nem sokat. A rendelkezésre álló adatok nem elégségesek, és nehezen összehasonlíthatók.” Pedig vannak magyarázatok, illetve magyarázat-próbálkozások: a klíma káros hatása, a vízhiány, az elsvatagosodás, talajerózió stb. S továbbra is egyes szerzők különálló fejtegetései, amelyekhez csatolják az erőszakot és a bizonytalanságot, amik szintén tovább éltetik a szegénységet, a lassú növekedést. A kontinensen zajló konfliktusok súlyos következményekkel járnak mind a gazdaság, mind az emberek, mind a társadalmak fejlődésére, ugyanis sok milliárd dollárba kerülnek. De mik az okai ezeknek a konfliktusoknak? A válasz ennyi: sok okra vezethetők vissza, és gyakorlatilag csak a szerzők által önkényesen kiválasztott elemzésre támaszkodhatunk – ami csökkenti az elemzés hitelességét.

(4. fejezet) A globális gazdasági nehézségek ellenére a külföldi befektetők egyre jobban bíznak Afrikában, melyet feltörekvő gazdasági hatalomnak tekintenek. Afrika azonban nehezen mozdul, „passzív szereppel elégszik meg a globalizációban”. Ahhoz, hogy ez a helyzet megváltozzon, gyorsítani kell a regionális gazdaságok integrálódását, infrastruk-

túrát kell kiépítenie, és növelni a magánszektor. Felmérések azt bizonyítják, hogy a fejlődő országok ipari vállalkozásai közül az afrikaiaknak volt legmagasabb a teljesítményük – legalábbis a 2009-es világválság előtt. A válság miatt óriási mértékben csökkentek a kőolaj-exportból származó jövedelmei, visszaestek a külföldi beruházások. Szerencsére, a gazdasági visszaesés rövid idejű volt, és az előrejelzések pozitívak a közép és hosszú távú befektetéseket illetően. Persze, itt elsősorban a természeti erőforrásokban gazdag országok és vidékek jönnek számításba, az egyéb gazdasággal rendelkezőkben kisebb lehet a befektetések aránya, száma. Újból szó esik a feltörekvő középosztályról és a gazdagokról: ez utóbbiak mindössze 1-2%-át képviselik az afrikai családoknak.

A kontinens legfontosabb kereskedelmi partnerei az USA és az EU, de 2000 óta már afrikai piacokon jelen van India, Brazília és főleg Kína. Az ezen országok felé irányuló, illetve az onnan induló befektetések erősen megemelkedtek, míg az USA és az EU viszonylatában csökkentek. A feltörekvő országok – India, Brazília, Korea és Kína – elsősorban a kontinens természeti kincsei iránt érdeklődnek, új kőolajforrások felderítésére fordítanak jelentős összegeket, de a textilipar, az egészségügy, az oktatás, az autógyártás, a távközlés is szerepelnek a befektetések irányultságában. Ami Kínát illeti, nehezen lehet pontos adatokat szerezni kapcsolatairól, befektetéseiről Afrikában. Az viszont biztos, hogy a kínaiak által alkalmazott munka-, munkás- és környezetvédelmi szabályozások sok kívánni valót hagynak maguk után – az afrikaiak azonban még így is szívesen fordulnak Kínához, mert megbízható partnerek tartják. Az afrikaiaknak ezért is ajánlatos saját magukra szabott terveket kidolgozni, és nem idegenekre bízni a kontinentet. Ez annál inkább fontos, mivel a világban a termelés és a tőkeáramlás kezd elmozdulni északról délre és nyugatról keletre. Ezt részben úgy követhetik, hogy a helyi vállalatokat folyamatosan a nemzetközi hálózatba integrálják, a külföldi befektetők Afrika-rizikós érzületét csökkentik, és orvosolják az infrastrukturális hiányosságokat. Vizsgálatok tapasztalatai azt mutatják, hogy akiknek már vannak működő afrikai érdekeltségeik (a kontinensen), azoknak pozitívak az értékeléseik, ellentétben az ilyen érdekeltségekkel nem rendelkezők pesszimizmusával. Kedvező feltételek fogadják az afrikai vállalkozásokat külföldön a mezőgazdaságban, a ruházati és a cipőiparban.

(5. fejezet) Hogyan biztosítható Afrika gazdaságának tartós fejlődése? „Egy második reform-kört kell elindítania, amelynek mély strukturális változásokat kell megvalósítania, azaz termelékenyebb gazdasági szektorokra van szükség, nyitni kell a világra, gyorsabb és mélyebb átalakításokat kell végrehajtania, ha demográfiai előnyét úgy akarja hasznosítani, amint azt Ázsia tette évtizedekkel ezelőtt.” Mindezekhez elsősorban természeti kincseit kell kihasználnia, az ebből befolyó jövedelmek jelentős részét az egészségügy, az infrastruktúra, az oktatás fejlesztésére fordítania. Az éhínség csökkentésére, ami főleg a vidéken élőköt sújtja, át kell alakítania mezőgazdaságát, amely pillanatnyilag nem képes megtermelni a kellő mennyiségű élelmiszert. Ehhez Afrikának gyakorlatilag megvannak a lehetőségei, mivel a világon itt a legnagyobb arányú a megműveletlen földterületek aránya, nagysága. Sajnos, a vidéken élők száma is növekedni fog az elkövetkező évtizedekben, ők továbbra is kis területeket fognak megművelni, azaz a mezőgazdaság az ő számukra továbbra sem biztosítja a szükséges mennyiségű ételmet. Viszont érdekes, hogy kutatók szerint a mezőgazdasági kistermelők támogatása jobb megoldásnak tűnik a falun élők vásárlóerejének kielégítésére, mint a nagy méretű mezőgazdasági művelés, ami nem zárja ki olyan feltételek realizálását, mint hogy csökkenteni kell ezen mezőgazdasági termelők bizonytalansági/kockázati tényezőit, ezen mezőgazdasági termelőknek nyitniuk kell a globális piac felé, valamint biztosítani kell(ene) a kis és nagy mezőgazda-

sági üzemek közötti komplementaritást. Mindezek a célok nem mindig és nem mindenütt valósultak meg Afrikában, egyebek közt földtulajdonjogi hiányosságok, pontatlanságok miatt. Ezért első lépésként biztosítani kell a helybeliek földhöz jutási jogát, azt meg kell védeni; erre már történtek lépések. Bizonyos szerződéstípusok a kis- és nagyüzemi mezőgazdálkodás kapcsolatát szabályozzák: a kistermelők mezőgazdasági termékeket adnak át a nagyüzemi termelőknek, ez utóbbiak pedig hiteleket, vetőmagot, technikai tanácsokat adnak cserébe. Mindez nem tudja ellensúlyozni a krónikus mezőgazdasági szakemberutánpótlás hiányát; és itt már a fiatalok elhelyezkedési gondjaival állunk szemben: a lassú és egyenlőtlen gazdasági növekedés a munkanélküliség egy generálója; a kontinens munkanélkülijeinek csaknem 60%-a a fiatalok közül kerül ki. A helyzetet súlyosbítja, hogy 2045-ig a fiatalok száma megduplázódik, és kb. 400 millióra fog emelkedni.

Afrikában van a világon a legnagyobb százalékban humán egyetemi képzettségű, doktorátussal rendelkező szakember és a legkisebb százalékban mérnökök. Ezen változtatni kellene ahhoz, hogy a munkaadók is boldoguljanak és a gazdaság is előbbre léphessen. Sajnos, úgy tűnik, ezen a problémán sem az afrikai kormányok, sem a munkaadók nemzetközi szervezetei sem gondolkodtak el kellőképpen. Ahol egyáltalán léteznek szakképző intézmények, ott sincs biztosítva a kvalifikált oktatói gárda, elavultak az oktatási eszközök, a programok nem alkalmazkodnak a munkaerőpiac követelményeihez. Csak a 2000. év után kezdett bele az ilyen reformokba néhány afrikai ország, így pl. Mozambik, Etiópia, Dél-Afrika. A reformok megvalósítását segítheti – segíthetnék! – a vállalatok, a nem kormányzintű szervezetek és szakmai szervezetek.

Új jelenség, hogy multinacionális cégek egyre inkább részt vállalnak az afrikai szakember-képzésben; így pl. a dél-koreai Samsung 2015-ig 10 ezer informatikus képzését vállalta az egész afrikai kontinensen, s mindezt a hallgatók számára ingyesen.

(6. fejezet) Az afrikai kormányok sokszor nem érezték magukat érdekeltnek abban, hogy a globalizációban részt vegyenek. Csak akkor voltak hajlandók – és/vagy képesek – erre, amikor megerősödtek az afrikai intézmények, és amikor globális szinten lassan bekerültek a „multipoláris nemzetközi kapcsolatok rendszerébe”. Azzal, hogy ma egyre több és újabb partnerek léphetnek kapcsolatba, oldhatják függőségüket hagyományos európai partnereiktől. Úgy tűnik, „a nyugati országoknak és vállalkozóknak ma új szereplőkkel kell versenyre kelniük, és azt kockáztatják, hogy lekésik a felemelkedő Afrika vonatát.” Ez a folyamat persze már a dekolonizációs folyamatokkal megkezdődött, folytatódott most már afrikai alapokról induló és ilyen alapokon nyugvó szervezetekkel, amelyek erősítették a pánafrikai gondolkodást és törekvéseket, de kihatottak mind az Afrikán belüli gazdasági, társadalmi és politikai folyamatokra éppúgy, mint Afrika más kontinensekkel való kapcsolataira is. Egy *afrikai gazdasági közösség* gondolata afrikai vezetőktől ered, 2000-ben a lomói csúcson végül *Afrikai Unió* névvel született meg, hogy 2002-ben az Afrikai Gazdasági Közösség helyébe lépjen. Ennek céljai a jó kormányzás, a fenntartható fejlődés, a biztonság és a stabilitás a kontinensen, s már beavatkozhat államokon belüli konfliktusokba is.

(Összefoglalás) A szerzők dicséretére legyen mondva, hogy áttekintik Afrika történetét, sokoldalú kapcsolatait a gyarmatosítókkal – illetve ma már a *volt* gyarmatosítókkal. Kiemelik a hajdani gyarmatosító nagyhatalmak Afrikáért folytatott harcát (19. század vége), a hidegháború szuperhatalmainak beavatkozását a velük úgymond barátságot kötött, de hamarosan az egész világon hírhedtté vált afrikai állam- és kormányfők által folytatott politikába: ki ne emlékezne egy *Mobutu Sese Sekora, Bokassára*, vagy az ugyancsak a

nagyhatalmak által támogatott és pénzelt jobb- és/vagy baloldali ún. „forradalmak”-ra, államcsínyekre. Jóval kevesebben ismerik azokat a „tanácsadók”-at, akik európai (nyugat-európai) kormányoknak dolgoztak ki stratégiákat Afrikát illetően! Csak a berlini fal leomlása segített – többé-kevésbé és csak itt-ott – azon, hogy az afrikai kontinensen már nem (csak) külföldiek által uralomra juttatott kormányok intézzék országuk bel- és külügyeit. 1963-tól a Yaoundé-i, majd a Loméi Egyezmény után a volt afrikai gyarmatok és a volt gyarmattartók között gazdasági és fejlesztési segítségnyújtási kapcsolatok jöttek létre, melyek privilegizált feltételeket biztosítottak az afrikai, karibi és csendes-óceáni térségek piachoz jutásához.

A 20. század vége fordulatot jelentett az afrikai és a fejlett ipari országok kapcsolataiban: ekkor kezdtek „felemelkedő Afrikáról” beszélni. A kontinens újból a nemzetközi érdeklődés középpontjába került, és ekkor kezdtek új alapokra helyeződni a G8-ak és Afrika kapcsolatai, azaz a közös felelősségvállalás és az egyenlőség alapjaira. A fejlett országok ekkor kötelezték el magukat egy nagyobb és kiszámíthatóbb segítség nyújtására, könnyebb hozzájutást saját piacaikhoz, valamint „aktualizálni” mezőgazdasági, kereskedelmi, migrációs és tudománypolitikájukat. Ami az euro-afrikai kapcsolatokat illeti, azok két, 2000-ben elindított főbb folyamatra támaszkodnak: a Cotonou-i Egyezményre és az államfői szintű politikai dialógusra. 1960 és 2011 között a fejlett ipari országok összesen több mint 800 milliárd dollárt adtak Afrikának, elsősorban a volt gyarmatosított országoknak iparuk fejlesztésére. Később a támogatott célok kibővültek, így a szegénység megszüntetésére, a demokratikus intézmények fejlesztésére és a fejlődő országoknak a globális gazdaságba történő beilleszkedésére. 2011-ben az afrikai országok valamivel több mint 50 milliárd dollárt kaptak nemzetközi intézményektől, melyek között az EU intézményei és európai országok állnak az élen. A 2008–2009-es válság miatt csökkent az afrikai országok bevétele, és nem tudják, vajon ez a tendencia marad-e továbbra is a meghatározó.

A szerzők kiemelik a „feltörekvő” országok – Brazília, Kína, Dél-Korea, India, Törökország – és Afrika kapcsolatait; ezen országok az afrikai nyersanyagok iránt érdeklődnek elsősorban, amelyekkel „biztosíthatják két számjegyű növekedésüket”. Kína 2000-ben tartott fórumot a kínai–afrikai kapcsolatokról, két India–Afrika Fórum zajlott, 2008-ban és 2011-ben, a brazil elnök 2003 és 2010 között két tucatnyi hivatalos utazást tett Afrikában. Egyre szorosabbak a kapcsolatok Afrika és a nemzetközi magán-szektor között is. Afrika részvétele a világ irányításában annak ellenére alacsony, hogy az ENSZ-ben az afrikai képviselőt a legnagyobb számú, viszont nincs képviselőjük a Biztonsági Tanácsban, a Világbanknál, és a Nemzetközi Valutaalapban is alacsony az afrikai aránya...

(Zárszó a recenziótól) Sok kérdést vet fel a könyv, sok megoldási irányt igyekszik kijelölni. A megoldásokat azonban nem a külföldi szerzők fogják megtalálni: azok az afrikaiak kezében és fejében vannak, egyelőre meglehetősen kiforratlan formában. Sok probléma érintetlen marad a műben, így például az afrikai vezetői gárda – tudatosan nem *elit* mondom – kapzsisága, mélységes korruptsága – tisztelet a kivételeknek! Csak egy anekdotaszámba menő, afrikai magas rangú vezetőtől évtizedekkel ezelőtt elejtett megjegyzés (nem szó szerint idézek): a (itt egy jelentős afrikai ország jelentős fővárosának a neve szerepelt) ...-ba érkező külföldi segélyből egyetlen fillér (cent, centime – mindegy!) sem hagyta el ...-t (az illető főváros nevét ide illeszteni!), mind a helyi vezetők pénztárcájába vándorolt! Vajon ezt a végletes – és végzetes – cinizmust és korruptságot mikor és kik fogják tudni megszüntetni mind az afrikai országokon belül, mind azokon kívül?

Pesszimizmusomat nem enyhítik a szerzők – és egyéb, Afrikával foglalkozó kutatók – derülátó előrejelzései. Az afrikaiak pillanatnyilag *tömegeket* és nem *népeket* alkotnak, ahhoz szinte minden hiányzik, szerencsére ezekről tettek említést a szerzők – akik adataikat döntő mértékben angolszász, azon belül is az OECD forrásaiból merítették, itt-ott bukkan fel olasz cím. A megszólított személyek angol nyelvterületről származnak, a legtöbbször angol nyelvű országok és azok adatai szerepelnek, ami meglehetősen egyoldalúvá teszi az ítéleteiket.

A felhozott adatok nem eléggé bizonyító erejűek Afrika fejlődését illetően, sem gazdaságilag, sem társadalmilag. *Léopold Sédar Senghor* már évtizedekkel ezelőtt erősen megkritizálta azokat a Nyugaton képesítést szerzett szakembereket, akiknek hazatérésük után első dolguk az volt, hogy (megint nem szó szerint idézek!) meggazdagodjanak, és villákat építtessenek maguknak! A szerzők által ugyan érintett társadalmi mozgás csakugyan létezik Afrikában, de mikor lesz vajon abból az 1-2%-nyi meggazdagodott afrikaiból csupán csak – ne mondjak nagy számokat! – 10-15%? Az állandósuló belső háborúk, az azokba már gyermekkorukban belépő gyermekek, ha egyáltalán megszabadulnak fogva tartóiktól, mikor és hogyan emelik meg a középosztály tagjait? S folytathatnám a kétségeimet, amelyek több mint negyven esztendei Afrika-kutatás során halmozódtak fel bennem, de azt hiszem, itt és most nem rólam van szó, hanem erről a két szerzőről és mindenekelőtt Afrikáról. Tehát ajánlani lehet ezt a könyvet az Afrika iránt érdeklődők számára, azzal a szerény figyelmeztetéssel, hogy kritikával és más forrásokkal történő összehasonlítással fogadják!

(Federico Bonaglia – Lucia Wegner: Africa – un continente in movimento. [Afrika – egy kontinens mozgásban.] Bologna, 2014, Il Mulino, 236 p.)